

určované branným zákonem, při ochraně státních zájmů v hospodářskopolitické oblasti a v oblasti zahraniční politiky. Půjde však o to, aby napříště bylo jasně vymezeno, co je státní zájem, aby tedy každý mohl přesně vědět, kdy smí a kdy nemůže odejít do ciziny. Stejně bude nutné jasně vymezit okolnosti, za nichž se lidé budou moci legálně vystěhovat. A pokud se přesto rozhodnou pro nelegální odchod, bylo by správné řešit tyto případy jen jako správní přestupek.

Emigrace a s ní spojený „útěk mozků“ není pouze náš případ. Myslím, že je v zájmu věci, aby zásady svobodného odchodu našich občanů byly na úrovni doby, již nyní prožíváme. A máme-li přesto obavy, že odejde více lidí, než je zdrávo — tož vytvořme co nejrychleji takové politické, ekonomické a kulturní podmínky, aby nikdo po odchodu nezatožil.

Reportér č. 32, 7-14. srpna 1968

Jaroslav Putík Co váží slovo

Vyslechl i přečetl jsem prohlášení šesti stran a v místě, kde stylistický šperkovač usadil přechodníky vycházející a beroucí, padla na mne melancholie. Lidé, kteří si spolu od srdce povídají, dohadují se nebo hádají, nemohou připadnout na tak neživotné výrazy. Přechodníky, epiteta, přebujelá adjektiva jsou ovšem cihlami, z kterých se od věků sestavují manifesty a vyhlášení. A stejně jako kdysi papežské buly a breve chtějí znít velebně a nadčasově, pravdu nehledají, ale vyhláší.

Může se zdát šťouračské uvažovat právě nad slovní podobou prohlášení, jehož historický význam je spíše v tom, co neřeklo, než co řeklo. Chápu, oceňuji a nikterak nemíním snižovat význam dokumentu podepsaného na bratislavské radnici. Považuje-li se politika za umění možného, dokázali naši politici téměř nemožné a muno provolat čest a slávu všem, kteří se o to zasloužili. Čtu, dopatřívám se dalšího významu slov, všímám si akcentů a souvislosti, ale co platné, samotný text není příliš povznášející. Ač věříme jehodalekosáhlému významu, připadá všechno jaksi známé a staré — aspoň ve slovech. Avšak co kdyby skutečnost je právě taková, stará a známá? Ovšem, potom se nabízí otázka: kde je duch našeho poledního vývoje?

Jistě se nám vysvětlí (a víme to i bez vysvětlování), že politik musí umět taktizovat, dělat ústupky, musí obětovat pěšáka, aby vyhrál jezdec, a dovedu si představit, že mávne rukou nad věci tak podružnou, jako je jazyk a styl dokumentu sepsaného nejméně šesti autory a tedy nezbytně neosobitěho, navíc určeného pro rozdílné čtenářské obce, které oteklým slovům neochvějným rozhodnutem už porozumějí po svém. To všechno je pravda, ale přesto něco podstatného není v pořádku. Melancholie se vkrádá na mysl, protože se opět rozevřela skulina mezi slovy a skutečností.

Stačí jen jediné slovo, které tak často zaznívalo v období uplývající polemiky a jímž nešetřil ani text prohlášení — bratrství. Píše a mluví se o bratských stranách, bratské jednotě, bratské spolupráci, a tak dále a podobně. Podle slovníku znamená bratský „takový jako mezi bratry nebo nejbližšími příbuznými, přátelský, laskavý, pomocný, nezištný“. V novinářských a rozhlasových variacích na dané téma plíživě kontrarevoluce bylo slovo bratrství postupně zbavováno smyslu, neboť nejednalo se s námi jako s nejbližšími příbuznými, ani přátelsky, ani laskavě, pomocně a nezištně. Slovník ovšem neuvádí, že slovo bratský může znít i ironicky či výsměšně, a pak je to výraz pro vztah plný zloby, závislosti i nenávislosti; bratrem byl Kain a bratrství lze chápat i jako osud, karmu, neboť své příbuzné si nevybíráme. V onom ionescovském polemickém přetahování se slovo bratský tak ohmatalo, že je nelze použít bez předchozí dezinfekce.

Slyšel jsem Josefa Smrkovského, který otevřeně přiznal jistou obnošenost slov a frází zmíněného dokumentu a vyslovil uklidňující přesvědčení, že každý si to stejně přeloží po svém. Jistě se tak stane, jenomže není to tak jednoduché, jak se zdá na první pohled. Lehko si takový překlad pro soukromou potřebu opatří zasvěcený politik či novinář, hůř už lidé méně informovaní a třeba už vůbec ne mladí, lidé nadaní netopýří ostrosti sluchu, kteří slyší na dálku každý falešný tón.

Kde jsou ty časy, kdy koležský asesor Ilja Iljič Oblomov neodeslal důležitý dopis jen proto, že se mu v jedné větě dvakrát objevilo slůvko který a že. Bylo by však omylem domnívat se, že celou záležitost mohl zachránit vyřiběný stylistka, který by zredigoval konečné znění. Zajímavý úkaz: posloucháme-li pozorně, jak mluví naši politici, zjistíme brzo, že používají velmi mnoho otřelých frází a ustálených rčení (při tak nadměrném zatížení to ani jinak nejde), a přesto jim nasloucháme, věříme a přesto neupadá jejich popularita. Mám jediné vysvětlení: lidé cítí, že hito řečníci — zatím — nevyhlašují pravdy, ale že sami hledají, přesvědčují, přemáhají vlastní i cizí pochybnosti.

Lidé chtějí slyšet druhého, hádat se i dohadovat, to předpokládá, že partneři jsou si rovni. Proto by bylo špatné, kdyby místo dialogu nastupovalo komuniké. Text prohlášení může takové pocity vzbudit, je sebevědomé, jednoznačné, apodiktické. Možná, že je to jen ve slovníku, možná, že si nová skutečnost jen vypůjčuje stará slova, možná, že chceme příliš najednou. Pár uplynulých měsíců nás však přesvědčilo, že skutečná velikost a pevnost je v odvaze přiznat, že stále znova začínáme a hledáme a že ani učení všech učení nám nedává patent na rozum. Demokratizujeme se a opět vážíme slova. Jazyk však nezná krásnější dobu, než tu, kdy slova znamenají to, co znamenají. Snad příště — — —

LL č. 24, 8. srpna 1968